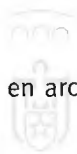

97-820

KEUZE VOOR KWALITEIT

Maastricht en architectuur

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

MAASTRICHT EN ARCHITECTUUR

Het Maastrichtse stadsbeeld heeft iets verleidelijks en dat moet zo blijven, maar dat gaat niet zomaar. Een stad ontwikkelt zich, wordt gebruikt, wordt geleefd. Zonder sturing, zonder beleid of visie op ruimtelijke kwaliteit raakt de stad als het ware ontspoord en komt in een neerwaartse spiraal terecht. Het is juist het kwaliteitsbeleid dat de stad haar elan geeft en zorgt voor een aantrekkelijk leefklimaat.

De gemeente Maastricht wil verder gaan dan alleen het behoud van het goede. Het architectuurbeleid is gericht op behoud én vernieuwing. Cultuurhistorische waarden en eigentijdse opvattingen over stedenbouwkundige en architectonische kwaliteit worden met elkaar verenigd. De gemeente heeft als taak om goede architectuur te

stimuleren, om zorg en aandacht te hebben voor monumenten en de ruimtelijke kwaliteit te bewaken.

De gemeente wil en kan daarin niet alleen staan. Woningcorporaties, ontwikkelaars, horeca-ondernemers, particulieren, kortom iedereen die bouwt of verbouwt zou bezig moeten zijn én blijven met de kwaliteit van de stad. De gemeente geeft in de nota "De keuze

voor kwaliteit" haar visie op het gebied van architectuur, monumenten en welstand. Daarnaast verschaft de nota inzicht in de richtlijnen en procedures die daarvoor gelden. Door bewust bezig te zijn met de ruimtelijke kwaliteit van Maastricht houden alle partijen het geliefde stadsbeeld in stand en kan de stad elke keer opnieuw verrassend uit de hoek komen.

Ruimtelijke kwaliteit

Ruimtelijke kwaliteit is letterlijk een 'ruim' begrip. Drie elementen zijn bepalend voor de ruimtelijke kwaliteit van een gebouw of een omgeving. Op de eerste plaats is dat de gebruikswaarde. Een gebouw moet bijvoorbeeld voldoen aan de gewenste gebruiksmogelijkheden, moet functioneel zijn. Op de tweede plaats is de culturele waarde bepalend. Daarbij gaat het om de oorspronkelijkheid, de vaktechnische kwaliteit en de zeggingskracht van een gebouw.

Een object of gebouw wordt niet alleen op zichzelf beoordeeld maar ook in relatie tot zijn omgeving. Uiteraard speelt ook de cultuurhistorische waarde een rol van betekenis. Op de derde plaats zit de kracht van een gebouw in zijn toekomstwaarde. Is het gebouw flexibel in gebruik en kan het de tand des tijds doorstaan?

De gemeente beschouwt het als een permanente opdracht om de ruimtelijke

kwaliteit van Maastricht te bewaken en te bevorderen. Door zelf de richting aan te geven, het goede voorbeeld te geven, de discussie en dialoog aan te gaan. Opdrachtgevers en ontwerpers worden gestimuleerd, doen inspiratie op en gaan zich verantwoordelijk voelen voor de stad. Maastricht hoeft geen museum te worden, maar biedt de huidige generatie de kans zich te uiten. Als tenminste dat nieuwe de confrontatie aankan met de bestaande, al gebouwde kwaliteit.

Plannen

Maastricht heeft een grote traditie op het gebied van ruimtelijk kwaliteitsbeleid. Voor de disciplines stedenbouw, monumentenzorg, architectuur, openbare ruimte en landschap wordt een samenhangend beleid gevoerd voor de langere termijn. De resultaten daarvan zijn duidelijk te zien. Zo heeft bijvoorbeeld de binnenstad een hoge toekomstwaarde. De binnenstad kan veranderingen ondergaan zonder dat haar karakter, uiterlijk of betekenis worden aangetast. Sterker nog, de ruimtelijke ingrepen hebben de structuur van de binnenstad doorgaans versterkt.

Belangrijke basis voor het maken van ruimtelijke plannen is de “Structuurvisie Maastricht 1990 - 2000”. Daarin staan uitgangspunten geformuleerd over hoe Maastricht zich op het gebied van wonen, werken, milieu, recreatie, verkeer in de toekomst gaat ontwikkelen. Ook het architectuurbeleid is hierop gebaseerd.

Beeldkwaliteitplannen

Als instrument van beleid wordt in Maastricht steeds meer gebruik gemaakt van het ‘beeldkwaliteitsplan’. Via zo’n plan kan al in een vroeg stadium een beeld gevormd worden van hoe een project of gebouw er uit ziet in zijn omgeving. Over de kwaliteit van de omgeving zelf wordt dus ook vroegtijdig nagedacht. In woord én beeld worden de uitgangspunten vastgelegd voor het stedenbouwkundig en architectonisch ontwerp. Verder geeft het plan concrete richtlijnen voor de bebouwing als het gaat om massa, maat, schaal, kleur en materialen. Voor de openbare ruimte geldt dat voor de bestrating, de verlichting, het groen en de kunstvoorwerpen. Het beeldkwaliteitsplan omvat de richt-

lijnen voor alle ruimtelijke disciplines en zet daarmee de lijn uit voor toekomstige bouwinitiatieven. De beeldkwaliteitsplannen zijn juridisch ingebed in bestemmingsplannen. Het werken met een beeldkwaliteitsplan heeft vele voordelen. De gemeente kan daarmee de ruimtelijke beeldkwaliteit stimuleren en beschermen, het kan het draagvlak voor beleid vergroten, het schetst het gewenste beeld vooraf en het zorgt voor afstemming met andere ruimtelijke disciplines. De gemeente zorgt er dan ook voor om voor specifieke, nog te ontwikkelen bouwlocaties de kwaliteitseisen in een dergelijk plan worden vastgelegd.

Architectenkeuze

De kwaliteit van de ontwerper bepaalt natuurlijk in hoge mate het niveau van de architectonische kwaliteit. Een zorgvuldige architectenkeuze is dan ook van groot belang.

De keuze voor een architect is een zaak van de opdrachtgever. Maar als de gemeente niet zelf opdrachtgever is, adviseert zij, met het oog op het streven naar kwaliteit, regelmatig andere opdrachtgevers om een weloverwogen keuze te maken. In de regel is de gemeente vrij om architecten te benaderen. Met behulp van bijvoorbeeld een prijsvraag of een meervoudige opdracht kunnen weloverwogen keuzes worden gemaakt. Alleen als de opdracht meer bedraagt dan 200.000 ECU, dan moet volgens de Europese regelgeving de opdracht Europees aanbesteed worden.

De gemeente Maastricht gebruikt geen vaste lijst van architecten. Per project wordt telkens een nieuwe keuze gemaakt. Wel is het streven om bij lokale projecten van kleine omvang

architecten in te schakelen uit de regio. Hoe groter of specifieker het project, hoe groter ook de kans dat grotere bureaus in en buiten de regio bij de selectie worden betrokken. De gemeente vindt dat voor elke bouwopdracht, of

het nu om een groot kantoor gaat of een huis van een particulier, altijd een architect ingeschakeld moet worden. Daarmee wordt de doorlooptijd van procedures verkort en het leidt vrijwel altijd tot een beter eindresultaat.

De rol van de opdrachtgever

De opdrachtgever van een bouwproject beïnvloedt ook de ruimtelijke kwaliteit. De gemeente kan zelf ontwikkelaars en bouwers selecteren. Bijvoorbeeld via een meervoudige opdracht voor combinaties van een ontwikkelaar en architect. Soms is de grond al in handen van een ontwikkelaar of bouwer waardoor de gemeente niet zelf kan selecteren. Desondanks zal de gemeente actief opdrachtgevers werven of aanbevelen die bereid zijn bij te dragen aan de kwaliteit van de stad. Uiteraard wordt bij het overleg over het architectuurbeleid rekening gehouden met de belangen van opdrachtgever, ontwerper en gemeente. Deze partijen kunnen ook gezamenlijk plannen voor een concrete locatie ontwikkelen, bijvoorbeeld via een zogenoemde publiek-private samenwerking, zoals bij het project Céramique is toegepast.

De gemeente heeft vaak een sturende, stimulerende en toetsende rol naar andere opdrachtgevers. Maar zij is vaak ook zelf opdrachtgever. Die rol berust op drie pijlers:

- een inhoudelijke visie op de ruimtelijke ontwikkeling, stedenbouw en architectuur;
- een doelmatige organisatie die de gewenste kwaliteit in huis heeft;
- de zorg voor heldere richtlijnen en een juiste inzet van instrumenten, zoals het structuurplan, bestemmingsplannen, beeldkwaliteitsplannen, invloed op het kiezen van ontwerpers etc.

Op basis van deze drie pijlers maakt de gemeente ook opdrachtgevers duidelijk wat van hen verwacht wordt.

Niet professionele opdrachtgevers

Bijna de helft van de niet professionele opdrachtgevers in Nederland schakelt geen architect in bij bouwprojecten. Bij bedrijfsgebouwen met een bouwsom

tot een miljoen gulden is dat 40 %. Vaak blijken geld en tijd hiervan de oorzaak. Toch wil de gemeente ook deze groep opdrachtgevers overtuigen van de culturele en economische meerwaarde van het werken met professionele architecten. Op rijksniveau is daarvoor het 'Stimuleringsprogramma incidentele opdrachtgevers' gestart. Immers, ook voor hun bedrijfsruimten

en zelfs voor hele industrieterreinen kan een kwaliteitsbeleid ontwikkeld worden, waarbij ook de sociale veiligheid wordt betrokken.

Bovenstaande geldt ook voor de particuliere (ver)bouwers. Vanwege de vrijheid van de particuliere opdrachtgever is het voor de gemeente vaak moeilijk om een architectuurbeleid voor vrije sectorkavels te realiseren. Via voorlichting en het tonen van voorbeelden zijn in Maastricht inmiddels goede ervaringen opgedaan. De vernieuwende aanpak is zelfs door het ministerie van VROM uitgeroepen tot voorbeeldproject. In Maastricht is een voorbeeld van deze aanpak onder meer te zien in de buurt Heugem.

Een aparte groep opdrachtgevers wordt gevormd door de woningcorporaties. Landelijk gezien bestaat bij deze groep soms de neiging om het accent te leggen op het uiterlijk of de vorm van het bouwproject, terwijl de architectonische kwaliteit mede bepaald wordt

door de gebruikswaarde. Daarnaast kiezen corporaties vaak voor bekende architecten uit de regio. In Maastricht zijn evenwel voorbeelden te noemen die landelijk de aandacht trokken. Woningcorporaties hebben de durf gehad om aan de slag te gaan met vernieuwende architectuur. Zo heeft bijvoorbeeld de sociale woningbouw aan de Baanderthoeve (foto) in Maastricht een opmerkelijke architectuur. Het complex heeft de Architectuurprijs 1996 ontvangen. Het is nu een klooster voor zusters, de Reparatricen. In de toekomst is het gebouw eventueel om te vormen tot normale sociale woningen.

Met behulp van rapportages over kosten- en kwaliteitsverhoudingen, het voeren van een debat met de corporaties en het bezoeken van voorbeeldprojecten kan deze trend worden voortgezet. Ook stimuleert de gemeente het zogenaamde 'duurzaam bouwen', als een van de speerpunten van het milieubeleidsplan.

KWALITEITSZORG IN DE PRAKTIJK

Onderdeel van het ruimtelijk kwaliteitsbeleid is het beleid voor architectuur en monumenten. Bij beide disciplines vindt een verschuiving plaats van de traditionele bescherming van individuele objecten naar een brede ruimtelijke zorg die vooraf plaatsvindt. Dat wil zeggen: afstemming tussen de disciplines stedebouw, architectuur, monumenten, openbare ruimte en landschap.

Nieuwbouwplannen

Nieuwe bouwinitiatieven die worden ingediend bij de gemeente moeten voldoen aan de zogenaamde “redelijke eisen van welstand”. De criteria daarvoor liggen vast in een bouwverordening. Deze criteria mogen geen harnas zijn, maar moeten ruimte bieden aan de

creativiteit van de ontwerper en kunnen, afhankelijk van het stadsdeel, losser of strakker worden toegepast. De welstandscriteria kunnen de architect stimuleren een kwalitatief goed ontwerp te maken. Daarnaast geven de criteria in een zo vroeg mogelijk stadium de gewenste richting aan.

Wanneer is er sprake van architectonische kwaliteit? Dat is moeilijk te bepalen. Vaak heeft dit te maken met smaak en de tijdgeest. Toch is het mogelijk om algemene criteria op te stellen die als uitgangspunt dienen om de architectonische kwaliteit te beoordelen.

Hieronder zijn de criteria in het kort weergegeven:

VORM, FUNCTIE EN CONSTRUCTIE:

Bij het maken van een ontwerp staat de vorm centraal, maar steeds in verband met de functie van het gebouw (de ruimte) en de constructieve samenstelling van het gebouw (de materie).

OBJECT EN OMGEVING:

Tussen het bouwobject en zijn omgeving bestaat altijd een relatie, anders zou sprake zijn van een verzameling losse gebouwen in een stad zonder samenhang. Voor de beoordeling van architectuur is van belang in hoeverre het bouwplan bijdraagt aan de omgeving. De schikking van elementen in een groter geheel is bepalend voor de plankwaliteit.

HELDERHEID EN COMPLEXITEIT:

Een compositie brengt ordening, structuur aan in wat mensen in tijd en ruimte waarnemen. Dit beeld wordt sterk gevormd door de helderheid in ligging, maatvoering, opeenvolging en de onderlinge verhouding tussen ruimten en bouwvolumes. Een gebouw moet dus herkenningspunten, ritmes en symmetrieën kennen. De helderheid daarvan beïnvloedt de beleving van een gebouw of stadsbeeld. Ook de complexiteit van een bouwplan heeft zijn uitwerking op de beleving van het ontwerp. Complexiteit betekent bijvoorbeeld het tegelijk opvoeren van meer thema's binnen één compositie, in relatie tot het programma van eisen en de omgeving. Dit kan een ontwerp gevarieerd en boeiend maken.

Bouwwerken die beide elementen, helderheid en complexiteit, in zich hebben, zijn het meest interessant.

BETEKENIS:

Wat is de betekenis van de architectuur? Wat kan men zich bij het gebouw voorstellen en wat heeft de ontwerper willen vertellen?

VORM, MAAT EN PLAATS:

Verhoudingen bepalen sterk de beleving van een bouwwerk, maar het is moeilijk te beoordelen waarom ze soms goed en soms niet goed zijn. Dit criterium is dus moeilijk te toetsen. 'Plaats' ontleent zijn betekenis aan de relatie met de omgeving (bestaand of nieuw), terwijl de plaatsing van elementen bijdraagt aan de helderheid en complexiteit van een bouwwerk. Andere instrumenten van architectonische kwaliteit zijn materiaal, textuur, kleur en licht.

Natuurlijk moet een ontwerp van een gebouw, zoals gezegd, in de praktijk goed te gebruiken zijn, moet het vakmanschap (originaliteit) uitstralen en in de toekomst zijn waarde behouden.

De criteria gelden niet alleen bij nieuwbouw, maar ook bij verbouwingen. Uiteraard krijgt hier de omgeving een andere inhoud: het gebouw hoort er immers al bij.

Omgaan met monumenten

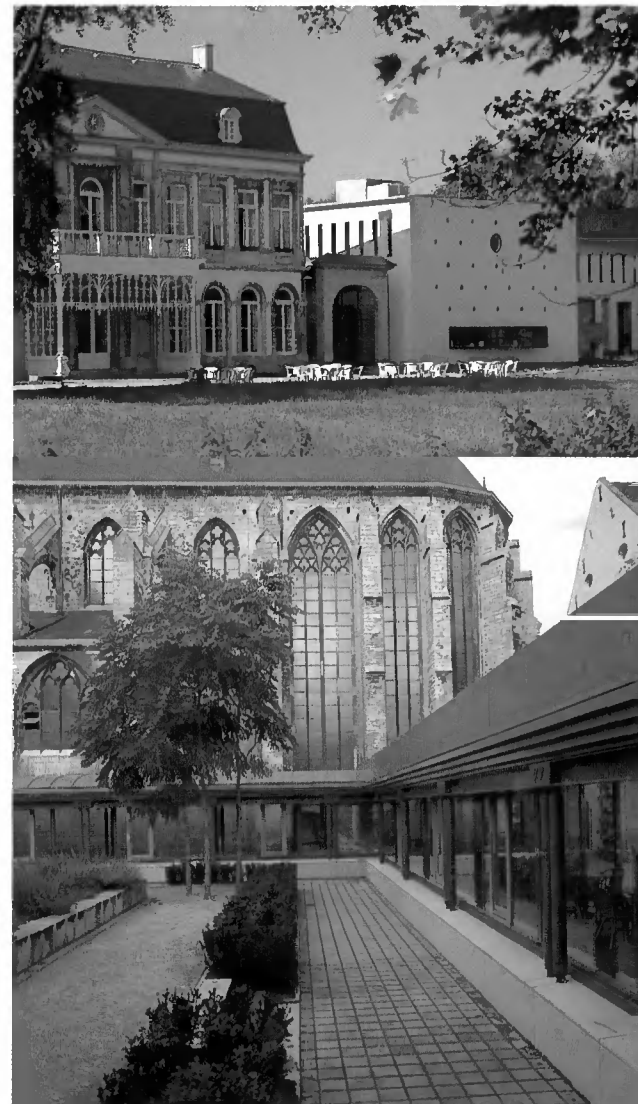
Het beleid voor het omgaan met monumenten ontwikkelt zich snel. De relatie tussen de zorg voor monumenten en de bescherming van historisch waardevolle zaken is inmiddels geregeld. De jongere bouwkunst (1850-1940) krijgt steeds meer aandacht. Verder is voor restauraties de regel “behouden gaat voor vernieuwen” een goed maar geen star uitgangspunt meer. Oud en nieuw gaan steeds meer samen. Vrijwel elk gebouw kent wijzigingen uit het verleden, die niet altijd als slecht betiteld hoeven te worden. Het oordeel hierover is immers sterk tijd- en smaakgebonden. Wanneer een gebouw gerestaureerd wordt dan moeten ook de technische voorzieningen worden aangepast. Een ander gebruik van het gebouw stelt vaak hogere eisen of het moeten voldoen aan nieuwe voorschriften. Een eenzijdige, dogmatische benadering past daarom niet bij het restaureren. Centraal staat de ontwerper die de kansen en mogelijkheden optimaal weet te benutten. Uitgangspunt is het behouden van bestaande kwaliteiten en het toevoegen van nieuwe kwaliteiten.

Voordat begonnen wordt met het restaureren is een uitgebreid onderzoek nodig naar onder meer de waarde van het gebouw, naar de sterke en zwakke kanten, en in hoeverre bij bepaalde onderdelen een reconstructie van het verleden nodig is. Een dergelijk onderzoek vormt het vertrekpunt van de restauratie.

Richtlijnen voor monumenten

Voor de restauratie van monumenten, die vervolgens moeten voldoen aan de moderne eisen van het hedendaags gebruik, zijn richtlijnen opgesteld. Hieronder volgt een kort overzicht van zaken waarmee rekening moet worden gehouden:

- het is goed een deskundige te betrekken bij de opzet van een verbouwingsplan en bij de voorbereiding van de plannen is vooroverleg met de gemeente zeer aan te bevelen;

- bij de opzet moet uitgegaan worden van het pand zoals het op dat moment wordt aangetroffen;
- men moet gemotiveerd aantonen welke delen historisch waardevol zijn en behouden moeten blijven;
- bij het bouwhistorisch onderzoek moeten ook mogelijke archeologische waarden betrokken worden en de afwerking van gevels (kleurgebruik);
- wanneer een monument een andere functie krijgt, kan het gebouw volledig worden hersteld of een andere vormgeving krijgen, afgestemd op het monument en het programma

van eisen;

- het behoud van historisch waardevolle interieurdelen is uitgangspunt bij elke verbouwing. Dat geldt ook voor bouwsporen die van betekenis zijn voor de geschiedenis van het pand of van de stad;
- zorgvuldigheid is geboden bij de toepassing van kleuren.

De richtlijnen voor monumenten en de eerder besproken welstandscriteria gelden als algemeen uitgangspunt voor de beoordeling en vaststelling van monumentale en architectonische kwaliteit.

Welstand

Een stad blijft niet zoals ze is. Ze verandert, ook qua uiterlijk. Die veranderingen in het stadsbeeld vragen om regels. Om ervoor te zorgen dat de kwaliteit van de omgeving niet achteruit maar juist vooruit gaat, is er de 'welstand'. Wat gebouwd wordt moet namelijk 'wel-staan' en bijdragen aan een zorgvuldig vormgegeven gebouwde omgeving. Dat is in het belang van iedereen en het is de taak en de plicht van de gemeente daarop toe te zien.

In de Woningwet is de welstands- en monumentenzorg inhoudelijk verbeterd en in relatie gebracht met de ruimtelijke ordening. Het welstandsbeleid is daarvoor een instrument geworden om de ruimtelijke, monumentale en architectonische kwaliteit te verbeteren. De welstands- en monumentencommissie, die bestaat uit een aantal onafhankelijke deskundigen dat het college van B. en W. adviseert, toetst gebouwen op die kwaliteit en het effect op de omgeving. De commissie wordt al in een vroegtijdig stadium van de plannen betrokken zodat een soort preventieve welstands- zorg ontstaat. De bouwactiviteiten zijn onder te verdelen in de categorieën

vergunningplichtige, meldingsplichtige en vergunningvrije bouwwerken. Het is aan te raden om altijd contact op te nemen met de afdeling Bouwen en Wonen van de gemeente om problemen achteraf te voorkomen. De voorschriften over de taken en bevoegdheden van de welstands- en monumentencommissie zijn opgenomen in een verordening.

Welstand in Maastricht

Maastricht liep op het landelijke beleid vooruit en verbeterde de welstands- en monumentenzorg al in 1989. Hieruit ontstond een geïntegreerde commissie met een ruimer takenpakket en met nieuwe mensen. De commissie streeft naar een goede afstemming tussen stedenbouw, monumentenzorg, architectuurbeleid en welstandszorg. Daarnaast besteedt zij bijzondere aandacht aan bepaalde gebieden in de stad.

De richtlijnen of criteria waarop bouwplannen worden getoetst, worden vooraf zo helder mogelijk geformuleerd en bekend gemaakt aan de opdrachtgevers en architecten. Dit voorkomt onduidelijkheden, tijd- en geldverlies. De commissie dient zich kritisch, maar

vooral luisterend op te stellen zodat de ontwerper de maximale ruimte krijgt. Wijkt het ontwerp af van de criteria, dan wordt uiteraard overleg gepleegd met de ontwerper. Dit kan in alle stadia van het ontwerpproces gebeuren. De uiteindelijke goedkeuring van het bouwplan gebeurt door het college van B. en W.

Voor Maastricht valt het hele grondgebied onder de welstandszorg, met uitzondering van de industrieterreinen Beatrixhaven en Bosscherveld. Bouwplannen in die gebieden moeten echter wel getoetst worden aan beeldkwaliteitsplannen, die op hun beurt weer gekoppeld zijn aan bestemmingsplannen.

Kleur in de stad

Een knalgeel pand in een overwegend 'bruine omgeving' valt op, wordt gewaardeerd of is een bron van ergenis. De laatste tien jaar wordt bij bouwwerken weer volop gewerkt met kleur. Dit levert mooie maar ook minder fraaie resultaten op. Daarom is nu een kleurbeleid ontwikkeld, een handleiding voor het toepassen van kleur.

Maastricht heeft op dit moment een uitgesproken harmonisch en gedistingeerd kleurbeeld, zeker in vergelijking met andere Nederlandse steden. Typisch voor Maastricht zijn de ingetogen tinten wit, grijs en bruin, de afwisseling van geschilderde en ongeschilderde gebouwen en de natuurstenen panden. Het kleurbeleid richt zich op het aanscherpen van de huidige kwaliteiten. De welstands- en monumentencommissie beoordeelt kleurtoepassingen op aspecten als raffinement, contrast, samenhang

en de uitwerking op de omgeving. Het kleurbeleid maakt deel uit van de specifieke richtlijnen die voor de binnenstad en buitenwijken zijn opgesteld.

Reclames, terrassen, rolluiken

Over hoe je moet omgaan met reclames, terrassen, rolluiken, dakkapellen of kozijnen wordt ook beleid ontwikkeld. Deze aspecten worden besproken in diverse nota's en verordeningen.

Voor de duidelijkheid en om in te spelen op de actualiteit zijn genoemde aspecten nu beschreven in de nota Architectuurbeleid. Het gaat om richtlijnen voor kleur- en materiaalgebruik, daken, kozijnen, winkelpuien, commerciële reclamevoorzieningen, buitenzonweringen en erfafscheidingen. Hierbij is een onderscheid gemaakt tussen de binnenstad en de buitenwijken.

Voor meer informatie over de richtlijnen kunt u terecht bij de afdeling Bouwen en Wonen van de gemeente, tel. 043 - 350 44 46/350 44 47 en bij de Welstands-monumentencommissie, tel. 043 - 350 44 52.

Voorlichting

'Goed voorbeeld doet volgen'. Een motto dat nog steeds geldt. Via voorbeeldprojecten en voorlichting kan de gemeente laten zien wat zij beoogt met de kwaliteit in de architectuur, monumenten- en welstandszorg. Regelmatig zal de gemeente onder meer via exposities, prijsvragen, brochures, een architectuurgids, stadswandelingen en voorlichtingsbijeenkomsten haar stimulerende rol oppakken om iedereen bewust te maken van ruimtelijke kwaliteitszorg. Want: de stad heeft iets verleidelijks en dat moet ook zo blijven!

Colofon

Uitgave: Gemeente Maastricht
afdeling Voorlichting & P.R.

Redactie: Yvonne Huitema

Fotografie: Peter Quaedflieg/Paul Rutten

Vormgeving: Dion Gelders

Druk: Valkdruk, Valkenburg

Oplage: 2000 exemplaren

Oktober 1996